

Marta Juchnowicz

Szkoła Główna Handlowa, Warszawa

Uwagi dotyczące realizacji przedmiotu podstawy przedsiębiorczości

Jedną z istotnych przyczyn występowania niezwykle wysokiego, bo sięgającego 40%, bezrobocia w grupie wiekowej 19-24 lata, jest nieodpowiedni poziom przygotowania młodzieży do funkcjonowania w realnym świecie gospodarki rynkowej. Wiedza, a przede wszystkim umiejętności młodzieży nie są dostosowane do rzeczywistych potrzeb gospodarki XXI wieku. Odpowiedzialność za taki stan ponosi system edukacji. Okazuje się, że programy nauczania nie dostarczają uczniom wiedzy i umiejętności niezbędnych aktualnie na rynku pracy. W niewystarczającym stopniu szkoły kształtują wśród młodego pokolenia Polaków autentyczne postawy przedsiębiorcze.

WSPÓŁCZESNA ROLA SYSTEMU SZKOLNEGO

Wszyscy zgadzamy się z twierdzeniem, że rolą systemu szkolnego jest kształtowanie postaw wobec życia i pracy oraz umiejętności, będących podstawą wykonywania pracy zawodowej. Jakże w takim razie wyzwania stają przed współczesnym systemem szkolnym? Obecnie większą niż dotychczas wagę powinno przypisywać się do świata wartości, który chcemy przekazać czy ukształtować, do otwartości i elastyczności systemu.¹ Jak podkreślają pracodawcy, o jakości kapitału ludzkiego nie decyduje wyłącznie wiedza, ale także przygotowanie społeczne, moralno-obyczajowe, styl życia. Na kapitał ludzki składają się postawy, hierarchia wartości, zasady wyboru, umiejętność współpracy i konsekwencja w realizacji celów. W sytuacji dużej łatwości dostępu do wiedzy (Internet), coraz istotniejsza staje się umiejętność jej przetworzenia i wykorzystania. Ważna jest także umiejętność stałego dostosowywania kwalifikacji do zmieniających się potrzeb rynku, umiejętność przekwalifikowywania się.

Rada Europy przyjęła w marcu 2000 roku długofalowy program społeczno-ekonomiczny, nazywany Strategią Lizbońską. Jej celem jest uczynienie z Unii, w perspektywie do 2010 roku, wiodącej gospodarki świata „najbardziej konkurencyjną i dynamiczną, opartą na wiedzy gospodarką na świecie, zdolną do trwałego rozwoju, tworząca większą liczbę lepszych miejsc pracy oraz charakteryzująca się większą spójnością społeczną”² Dla realizacji tego celu określono główne obszary działań systemowo-regulacyjnych, które wspierane będą działaniami państwa i koncentracją wydatków ze środków publicznych, wśród nich dwa dziedzinie edukacji:

- szybkie przechodzenie do gospodarki opartej na wiedzy,

¹ J. Orczyk: System edukacyjny a jakość kapitału ludzkiego. [w:] Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości, red. M. Juchnowicz, Podtest, Warszawa 2004, s. 123

² J. Szomburg: Biała Księga 2003, część I, Polska wobec Strategii Lizbońskiej. Polskie Formu Strategii Lizbońskiej, Gdańsk-Warszawa 2003, s. 7-8

– rozwój przedsiębiorczości.³

W dokumencie opisującym Strategię Lizbońską przywódcy Unii zgodzili się, że „każdy obywatel musi być wyposażony w umiejętności potrzebne do życia i pracy w nowym, z informatyzowanym społeczeństwie”⁴. Dla realizacji tego celu zasadnicze znaczenie ma zdolność do bycia zatrudnionym, więc postawa przedsiębiorcza. Jej ukształtowanie stanowi fundamentalne zadanie systemu szkolnego.

ISTOTA PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Przedsiębiorczość stanowi kluczową determinantę jakości kapitału ludzkiego, o znaczeniu ważniejszym niż kiedykolwiek dotychczas. Jest to spowodowane trendami zmian w systemie wartości nowoczesnych organizacji, zorientowanych na tworzenie wartości dla klienta i związanymi z tym zmianami w metodach zarządzania. Wzrost samodzielności, a tym samym odpowiedzialności współczesnych pracowników wymaga zwiększonej aktywności i kreatywności. Obecnie nie wystarczy już mieć nowe pomysły, lecz trzeba umieć je wdrożyć odpowiednio szybko, by wyprzedzić konkurentów.

Przedsiębiorczość to szczególna postawa, zorientowana na odkrywanie i wykorzystywanie szans, której towarzyszyć musi otwartość na zmiany i innowacyjność. Współcześnie, w dobie gospodarki opartej na wiedzy, postawa ta wymaga umiejętności wykorzystania wiedzy i dlatego przyjmuje postać przedsiębiorczości intelektualnej. Osoba przedsiębiorcza to taka, która w podejmowane i realizowane działania mocno się angażuje intelektualnie, uczestniczy w nich aktywnie, kreując nowe rozwiązania zmieniające rzeczywistość, pobudzi i wciąga w te przedsięwzięcia innych, nie wahając się podejmować decyzji w warunkach ryzyka¹. Przedsiębiorczość obejmuje więc: – innowacyjność, – elastyczność, – dynamiczność, – kreatywność, oraz – skłonność do podejmowania ryzyka.⁵

Według P. Druckera przedsiębiorczość jest cechą osoby, ale nie jest cechą osobowości, a raczej sposobem zachowania się.⁶ Można więc stwierdzić, że poziom i intensywność zachowań przedsiębiorczych mogą być różne, w zależności od posiadanego przez daną osobę potencjału przedsiębiorczości, a potencjał ten można kształtować poprzez podejmowanie odpowiednich działań edukacyjnych.

Potencjał przedsiębiorczości określają: wiedza, szczególnie konceptualna, wiedza o charakterze ogólnym, pozwalająca zachowywać się kreatywnie, umiejętności, wyobraźnia, zdolność samodzielnego myślenia, proinnowacyjne nastawienie, odporność na stresy, itp.⁷ Z punktu widzenia potrzeb praktyki gospodarczej, biznesu, przedsiębiorczość to „umiejętność skutecznego podejmowania działań nakierowanych na pozytywną zmianę obecnej sytuacji i wykorzystywanie szans na rozwój biznesu firmy”. Polscy pracodawcy podkreślają szczególne znaczenie następujących cech i umiejętności zawodowych:

- zrozumienie i używanie danych i terminów biznesowych oraz informacji natury ogólno-ekonomicznej,
- aktywne poszukiwanie możliwości rozwoju biznesu,
- starania o redukcję zbędnych kosztów działania,
- dbałość o zachowanie odpowiedniej proporcji pomiędzy nakładami, a efektami biznesowymi każdego działania,
- monitorowanie efektów biznesowych prowadzonych działań,

³ ibidem

⁴ M. J. Radło: Strategia Lizbońska. Konkluzje dla Polski. ISP, Ekspertyzy, Rekomendacje, Warszawa 2002

⁵ M. Bratnicki, J. Strużyna: Przedsiębiorczość i kapitał intelektualny. Wyd. A. E., Katowice 2001, s. 38

⁶ P. F. Drucker: Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady. PWE, Warszawa 1992, s. 32-39

⁷ Por. Z. Jasiński: Kształtowanie środowiska...op. cit., s. 75

- podejmowanie świadomego ryzyka biznesowego,
- efektywne wykorzystanie nowatorskich rozwiązań,
- konsekwencję w realizacji zadań,
- entuzjazm i wiarę we własne możliwości.”⁸

Podobne badania przeprowadzone zostały w 1992 roku, wśród przedstawicieli Europejskiej Federacji Pracodawców (UNICE) oraz przedstawicieli Europejskiej Federacji Związków Zawodowych (ETUC). Na ich podstawie sporządzono ranking kompetencji kluczowych:

- umiejętność komunikowania się, wyszukiwania i przetwarzania informacji,
- umiejętność porozumiewania się z innymi w różnych językach,
- gotowość do akceptacji zmian zachodzących w otoczeniu jednostek i umiejętności, przystosowania się do nich, szczególnie do zmian i zastosowań nowych technologii,
- umiejętność samodzielnego podejmowania decyzji,
- umiejętność wykorzystywania swoich praw i obowiązków jako obywateli i konsumentów,
- umiejętność samokształcenia i rozwoju,
- aktywność, zaradność, twórczość, odpowiedzialność, krytyczność, niezależność, samodzielność w pracy i w działaniu,
- poczucie obywatelstwa europejskiego i myślenia „po europejsku”.⁹

Zaprezentowane rankingi pożądanych przez polskich i europejskich pracodawców kompetencji powinny wyznaczać ramy programowe przedmiotu podstawy przedsiębiorczości.

ZINTEGROWANY MODEL EDUKACJI PODSTAW PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Działania, zmierzające do kształtowania postaw przedsiębiorczych młodego pokolenia Polaków, winny mieć charakter zintegrowany. Oznacza to, że model edukacji „przedsiębiorczości” powinien opierać się na następujących założeniach:

1. Odpowiadać długookresowym trendom społeczno-gospodarczym, takim jak: globalizacja, wzrost znaczenia usług i technologii teleinformatycznych, tendencje demograficzne, konieczność efektywnego rozwoju i wykorzystania kapitału ludzkiego Polski, wzrost znaczenia kobiet w gospodarce, itp.
2. Uwzględniać rzeczywiste potrzeby praktyki gospodarczej, to znaczy kształtować kompetencje zawodowe poszukiwane i cenione na rynku pracy. W SGH w Warszawie zostały przeprowadzone badania, zmierzające do poznania najbardziej pożądanych przez polskich pracodawców cech młodych pracowników, nie posiadających doświadczenia zawodowego lub o stażu krótszym niż dwuletni.¹⁰ W wyniku analizy oczekiwań pracodawców zidentyfikowano 141 różnych wymagań rekrutacyjnych. W rezultacie został sformułowany profil kompetencyjny absolwenta, a więc zestaw umiejętności, jakie powinni posiadać absolwenci szkół ponadgimnazjalnych i wyższych, by odnieść sukces zawodowy w warunkach społeczeństwa informacyjnego.
3. Obejmować wszystkich potencjalnych beneficjentów: nauczycieli, uczniów, w tym uczniów niepełnosprawnych, a także beneficjentów pośrednich, a więc pracodawców; Pracodawcy, jako grupa generująca popyt na kwalifikacje, powinna w znacznie większym stopniu niż dotychczas uczestniczyć i mieć wpływ na kształtowanie modelu edu-

⁸ T. Rostkowski: Profil absolwenta szkoły ponadgimnazjalnej. Warszawa 2003 (maszynopis powielony).

⁹ Education and Industry: Partnership in Action, ESHA, 1992

¹⁰ Analizie poddano 522 ogłoszenia rekrutacyjne opublikowane w okresie od stycznia do lipca 2003 roku w dodatku „Praca” do „Gazety Wyborczej” oraz na stronach portalu www.hrk.pl

kacji w Polsce. Zaangażowanie jest uzasadnione czynnikami ekonomicznymi, związanymi z jakością kapitału ludzkiego, jaki otrzymają do dyspozycji pracodawcy, a także społeczną odpowiedzialnością ludzi biznesu.

4. Integrować działania różnych podmiotów uczestniczących w procesie nauczania, np.: różnych resortów, pracodawców, organizacji pracodawców, związków zawodowych.

Obecnie odpowiedzialność za rezultaty procesu edukacji jest rozproszona pomiędzy wiele resortów i partnerów społecznych. Szczególnie niezbędne jest harmonizacja działań Ministerstwa Edukacji Narodowej i Sportu oraz Ministerstwa Pracy, Gospodarki i Polityki Społecznej, jako głównych kreatorów polityki edukacyjnej. Celowa jest także koordynacja inicjatyw organizacji pracodawców i pracowników z tymi resortami, a także samorządami lokalnymi. Koordynacja ta jest podstawowym warunkiem stworzenia zintegrowanego modelu edukacji przedsiębiorczości.

Warunkiem skuteczności działań edukacyjnych jest także wprowadzenie treści związanych z przedsiębiorczością w całym programie nauczania młodzieży. Zadanie kształtowania umiejętności i postaw przedsiębiorczych nie może spoczywać wyłącznie na nauczycielach przedmiotu podstawy przedsiębiorczości, ewentualnie na szkolnych doradcach zawodowych. Przykładowo problemy związane z kulturą i etyką pracy mogą być poruszane na lekcjach języka polskiego, zadania z zakresu rachunkowości zarządczej na lekcjach matematyki, itp. Dyrekcje szkół, a także wychowawcy winni inspirować i wspierać różnego rodzaju inicjatywy i działania młodzieży rozwijające przedsiębiorczość.

REALIZACJA PROGRAMU PODSTAWY PRZEDSIĘBIORCZOŚCI

Jak wynika z istoty przedsiębiorczości jest ona umiejętnością, rodzajem zachowania, w związku z tym przedmiotu podstawy przedsiębiorczości nie powinno się nauczać. Celem procesu dydaktycznego powinno być kształtowanie postaw przedsiębiorczych młodzieży.

Wymaga to przewartościowania w hierarchii celów edukacyjnych. Punkt ciężkości należy przenieść z pytania „co młody człowiek powinien wiedzieć o mechanizmach funkcjonowania gospodarki i firmy?” na pytanie „jakie powinien posiadać intelektualne i praktyczne umiejętności, aby aktywnie uczestniczyć w życiu gospodarczym?” Podejście takie jest wiódące w celach edukacyjnych i zadaniach szkoły określonych w programie nauczania przedmiotu podstawy przedsiębiorczości. Jednak uwzględniony w dokumencie zakres treści nauczania kładzie główny nacisk na przekazywanie wiedzy. Także wiele funkcjonujących na polskim rynku wydawniczym podręczników dla uczniów szkół ponadgimnazjalnych ogranicza się do przekazywania informacji.

Obawiam się, że stan ten może pogłębić wprowadzenie przez Szkołę Główną Handlową od roku akademickiego 2004/2005 sprawdzianu kwalifikacyjnego dla kandydatów z zakresu tego przedmiotu. Uczniowie, zainteresowani studiami w tej Uczelni będą prawdopodobnie nastawieni przede wszystkim na przyswojenie obszernego materiału faktograficznego, a nie uzyskanie określonych umiejętności.

W związku z tym zasadniczym wyzwaniem, jakie staje przed autorami programów nauczania i pomocy dydaktycznych, jest kształcenie u uczniów praktycznych umiejętności oraz postaw sprzyjających osiągnięciu sukcesu na rynku pracy, w charakterze pracownika najemnego lub w formie samozatrudnienia, przed nauczycielami zaś zachowanie pożądaných proporcji między przekazem informacji, a kształceniem postaw i umiejętności uczniów.

Osiągnięciu tego celu służą następujące działania metodyczne:

- 1) Program przedmiotu powinien w odpowiednich proporcjach łączyć treści teoretyczne z praktycznymi, z dominacją tych ostatnich (40% oraz 60%).

- 2) Kształtować postawy przedsiębiorcze oraz praktyczne umiejętności, co wymaga zastosowania interaktywnych form uczenia się, które stymulują aktywny udział uczniów w tym procesie.

Postulat ten można z powodzeniem zrealizować, przeprowadzając przykładowo następujące tematy zajęć lekcyjnych:

- Autoprezentacja,
- Ocena swoich mocnych i słabych stron,
- Zachowanie asertywne,
- Zaplanowanie własnej kariery,
- Sporządzenie biznes planu,
- Przygotowanie zestawu dokumentów niezbędnych do uruchomienia działalności gospodarczej,
- Jak uzyskać kredyt?
- Wypełnienie PIT-u,
- Jak wyliczyć podatek dochodowy i podatek VAT,
- Wypełnienie wniosku o dofinansowanie przedsięwzięcia,
- Interpretacja głównych wskaźników giełdowych,
- Negocjowanie warunków umowy,
- Przygotowanie życiorysu – CV, listu motywacyjnego i innych dokumentów aplikacyjnych,
- Rozmowa kwalifikacyjna z potencjalnym pracodawcą,
- Jak poszukiwać zatrudnienia?

3) Formy realizacji zajęć dydaktycznych powinny eksponować kształtowanie umiejętności pracy zespołowej.

4) Niezbędne jest nauczanie technik uczenia się, pozyskiwania informacji i przetwarzania ich tak, by absolwent szkoły średniej mógł samodzielnie kontynuować proces rozwoju. Ten rodzaj nauki pozwala na stymulowanie niezależności, zachęca do podejmowania ryzyka, brania na siebie odpowiedzialności za podejmowane działania, a tym samym ogranicza postawy roszczeniowe.¹¹

Realizacji wymienionych działań sprzyja wykorzystanie w edukacji przedsiębiorczości nowoczesnych technik teleinformatycznych. Między innymi skorzystać można z dostępnych nieodpłatnie świetnych portali e-learningowych.

¹¹ A. Kwiatkiewicz: *Dynamika rynku pracy a kształtowanie postaw przedsiębiorczych*. W: *Kapitał ludzki a kształtowanie przedsiębiorczości ...op. cit.*, s. 161.